

ВІДГУК

офіційного опонента на кандидатську дисертацію Литвиненка В. А.
«Трансформація української народної хореографії та її концептуалізація
в театрі танцю Павла Вірського», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 –
теорія та історія культури

Обрана дисертантом тема для дослідження є актуальною для сучасного мистецтвознавства. В дисертації досить кваліфіковано зроблено комплексний аналіз процесу становлення і трансформації народно-сценічного танцю в Україні та дана загальна оцінка стану його розвитку. Матеріали наукової праці викладені логічно, послідовно, грамотно. Як справедливо зазначає автор у своїй роботі, національна народно-хореографічна культура становить природну основу й невичерпний арсенал зображально-виражальних засобів професійного танцювального мистецтва. Перебуваючи з останнім у тісних взаємозв'язках, воно все ж відіграє й свою власну роль органічної складової частини духовного життя людей. Започаткована у прадавні часи, коли танці й танки (хороводи) були безпосередньо вплетені в повсякденне життя, являючи собою дієвий засіб сезонної організації трудових буднів, обрядкування урочистостей, свят, український народний танець, попри всі поневірвання, ідеологічні утиски та чужоземні впливи, упродовж своєї історії не тільки вижив й зберіг самобутність, але і якісно розвинувся, збагативши свою жанрову різноманітність та художню палітру. Наочно це простежується в численних мистецьких колективах, які нині існують не лише в Україні, але і за кордоном, де мешкає українська діаспора.

Особливо плідним щодо цього було ХХ століття, коли в українській народній хореографії сталися істотні структурні та якісні зрушення. Поряд із традиційними формами автохтонного танцювального мистецтва (фольклорні колективи), жанрово-тематичним збагаченням та удосконаленням їхньої виконавської майстерності з'являються зразки народно-сценічного танцю, що набувають розвитку в професійних та аматорських колективах. Водночас народно-танцювальне мистецтво виходить на сценічні підмостки українських музично-драматичних та оперних театрів і, розвинувшись від дивертисменту до характерного й дійового танцю, помітно впливає на становлення української національної хореографії.

Невичерпна скарбниця народного танцю вирізняється своїм неповторним колоритом, що знаходить вияв у самобутній лексиці, пластичних інтонаціях, структурній

та композиційній побудові, тематиці та образному змісті хореографічних творів, оригінальній манері їх виконання. Це промовисто доводять багатогранні трансформаційні процеси, пов'язані з розвитком українського хореографічного мистецтва, які дисертант робить спробу вперше дослідити крізь призму аналітики театралізовано-хореографічних постановок в своєрідному театрі народного танцю Павла Вірського, який, незважаючи на відсутність юридичного статусу, фактично існував. В його короткочасних міні-виставах чітко простежуються елементи, що характерні для театрального мистецтва (драматургія, характерна образність тощо). Цей новий підхід є важливою складовою наукової новизни представленої здобувачем дисертації, який багато років був артистом балету цього ушлявленого колективу.

Вивчення досвіду попередніх поколінь балетмейстерів і дослідження сучасного стану розвитку української народно-сценічної хореографії дає підстави констатувати потужність її творчого потенціалу. Українські народні танці широко популяризують численні професійні і самодіяльні хореографічні колективи, складаючи основу їхнього репертуару. Завдяки самобутньому таланту українських хореографів В. Авраменка, К. Балог, К. Василенка, В. Верховинця, П. Вірського, Р. Герасимчука, О. Гомона, Є. Зайцева, А. Кривохижі, Д. Ластівки, В. Петрика, Н. Уварової, Л. Чернишової, Я. Чуперчука та інших знаних митців, народний танець сформувався як народно-сценічне мистецтво, активно розвиваючись у професійних та аматорських колективах.

Дослідженню еволюційного розвитку народної хореографічної культури окремих регіонів України, життєвого та творчого шляху українських хореографів ХХ століття, їхніх колективів присвячено наукові праці Г. Боримської, Я. Верховинця, Д. Демків, Н. Дем'янка, О. Жирова, І. Книш, Б. Кокуленка, Л. Косаковської, В. Купленника, С. Легкої, Н. Марусик, О. Мерлянової, Х. Ніжинського, А. Нижанківського, Р. Пилипчука, Ю. Станішевського, Б. Стаська та інших, які наголошували, що для українського хореографічного мистецтва характерною ознакою була і є спадкоємність поколінь, зокрема збереження традицій та їх невинний розвиток у сучасних умовах.

В історії вітчизняної хореографії відзначаються постаті видатних хореографів, які за дрібними деталями збирали, зберігали та примножували надбання національного народно-танцювального мистецтва. Серед них виокремлюється особистість українського балетмейстера Павла Вірського, котрий, створюючи свої театралізовані хореографічні

постановки з минулого та сучасного життя українського народу, став одним з фундаторів академічного українського народно-сценічного танцю й зумів підняти мистецтво його виконання на високий рівень.

Завдяки тому, що творчості П. Вірського притаманне тяжіння до філософсько-художніх узагальнень під час формотворення академічного українського народного танцю, стало можливим гармонійне поєднання елементів народного танцю з елементами класичного. Тому, досліджуючи процес розвитку та формування народно-сценічного танцю в Україні, дисертант проаналізував вплив видатного майстра народної хореографії та його мистецької спадщини на творчість українських балетмейстерів, які згодом створювали театралізовані народні танці в своїх мистецьких колективах. Основні принципи балетмейстерської творчості П. Вірського апробовані часом і можуть вважатися універсальними і творчо використовуватися в адаптованому вигляді в сучасній українській народній хореографії.

Творчій особистості П. Вірського та його спадщині було присвячено окремі публікації у вигляді наукових статей, матеріалів конференцій, рецензій українських мистецтвознавців Г. Боримської, М. Вантуха, С. Легкої, В. Литвиненка, Т. Павлюк, Є. Рой, Ю. Станішевського, В. Туркевича, В. Шкоріненка, Г. Чапкіса та інших, котрі фрагментарно торкалися питань, пов'язаних з творчою діяльністю митця під час його роботи в Державному заслуженому академічному ансамблі танцю України. Але жоден з них не розглядав його творчість в контексті театраль-но-хореографічного мистецтва.

Будучи універсальним, різносторонньо розвиненим фахівцем у галузі хореографічного мистецтва, він, пройшовши шлях соліста балету та постановника в оперних театрах Дніпропетровська, Києва, Одеси, Харкова, зосередився на створенні характерних народно-сценічних танців у цих колективах. А після появи у 1937 році Державного ансамблю народного танцю України (нині — Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. П. Вірського) його театралізована народна хореографія побачила світ на сценічних підмостках під час виступу цього мистецького колективу. Його створення і високий виконавський рівень артистів ансамблю в значній мірі сприяли виникненню численних як професійних, так і самодіяльних танцювальних та пісенно-танцювальних ансамблів майже в усіх обласних центрах і столиці України та у військовому середовищі. Останні, попри нечисельність танцювальних груп при військових хорах і ансамблях пісні і танцю у порівнянні з цивільними творчими

колективами народно-сценічного танцю, є досить помітними у мистецькому просторі, оскільки мають специфічні особливості, цільову аудиторію, функції тощо. Одним з провідних балетмейстерів армійських творчих колективів був Павло Вірський, який намагався розвивати народну хореографію серед військових колективів. Окремі його постановки досить тривалий час були в їх репертуарі.

Вдала, на наш погляд, структура дисертації, яка складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та промовистих додатків, дозволила автору дослідити і проаналізувати процес трансформації українського народно-сценічного танцю, вершиною якої став авторський театр танцю, про який мріяв митець і який фактично давно існував на теренах Європи. Його ознаки можна було чітко побачити в танцювальних колективах таких відомих радянських балетмейстерів як І. Мойсєєв, Г. Надєждіна, Н. Рамішвілі і І. Сухішвілі та інших. З усього широкого спектру здобувач обрав важливий сегмент, котрий дозволяє дослідити цей процес. Визначивши науковий апарат представленої праці, а також теоретико-методологічні засади, які ґрунтуються на загальних і спеціальних методах пізнання у галузі теорії та історії культури, культурології, мистецтвознавства, дисертант проаналізував і виявив характерні риси народно-хореографічного мистецтва та його самобутній характер розвитку в мистецькій творчості балетмейстера-режисера Павла Вірського.

Проведене дослідження з даної проблематики, без сумніву актуальне, має значну наукову новизну й теоретичне значення, оскільки в ньому на підґрунті ретроспективного вперше в царині хореографічного мистецтвознавства здійснено цілісний аналіз формування народної хореографії та трансформаційні процеси, які завершилися фактично створенням авторського театру українського балетмейстера П. Вірського. Визначено етапи розвитку народного танцю, який досяг свого апогею у творчості митця. Позитивним у науковій роботі дисертанта є те, що предмет дослідження чітко визначено в межах його об'єкту, а завдання аргументовано конкретизують мету. Методи дослідження обрані Литвиненком В. А. є оптимальними для вирішення поставлених завдань.

Для досягнення поставленої мети в рамках дослідження означеної тематики, дисертант використав широке коло наукової літератури, матеріалів періодичних видань (включаючи й зарубіжні). Він вперше ввів до наукового обігу маловідомі архівні матеріали і документи, які проливають світло на окремі творчі процеси, пов'язані з

розвитком народної хореографії українського митця Павла Вірського за час його роботи в Державному заслуженому академічному ансамблі танцю України. Крім того, були досліджені монографії і статті зарубіжних науковців, що сприяло ознайомленню з різними точками зору на означену проблему. Список опрацьованих джерел свідчить про те, що дисертант докладно чимало зусиль для пошуку і аналізу наукової і специфічно-фахової літератури, матеріалів мас-медіа та нормативно-правових документів з метою глибокого дослідження проблеми. Основні результати наукового пошуку здобувача відображено у 16 друкованих публікаціях, зокрема, статей у науково-фахових виданнях України (10) та науково-фахових виданнях інших держав (2), у тезах доповідей на міжнародних та Всеукраїнських конференціях (5), в авторському підручнику і 4 програмах навчальних дисциплін за спеціальністю «Народна хореографія».

Робота відзначається обґрунтованістю та аргументованістю основних положень. У ній узагальнено теоретичні погляди та практичний досвід не лише українських хореографів, але й низки зарубіжних, зокрема, В. Авраменка, В. Верховинця, Л. Калініна, С. Лифаря, Ж. Новерра, О. Опанасенка, М. Петіпа, О. Сегалія, М. Фокина, Л. Чернишової та інших. Заслуговує схвалення вивчення автором можливостей впровадження інноваційних ідей Павла Вірського в хореографічній практиці балетмейстерів на сучасному етапі.

Теоретична значимість одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони сприятимуть подальшій розробці даної проблематики. Основні наукові положення представленої роботи і висновки можуть бути використані у навчальних курсах зі спеціальностей «Культурологія», «Історія та теорія культури», а також при викладанні навчальних дисциплін «Теорія і методика викладання українського народно-сценічного танцю», «Мистецтво балетмейстера» й інших у вищих і середніх спеціалізованих навчальних закладах, а також у подальших наукових пошуках.

Не викликає сумнівів новаторство дослідницької роботи Литвиненка В. А., яке полягає, насамперед, у тому, що в ній вперше здійснено комплексний аналіз основних етапів формування і розвитку народно-хореографічного мистецтва в Україні та розглянуто трансформаційні процеси, пов'язані з цим, що і знайшло прояв у своєрідному театрі танцю Павла Вірського, артистами якого був весь творчий склад Державного заслуженого академічного ансамблю танцю України.

Висновки, яких доходить автор, повністю відповідають завданням, є науково

обґрунтованими та оригінальними. У них, зокрема, констатовано, що мистецтвознавчо-культурологічне осмислення досліджуваного аспекту стало можливим на основі новітніх науково-теоретичних та методологічних засад культурології і зокрема мистецтвознавства, використання принципів і методів, котрі в кінцевому результаті дали змогу отримати нове наукове знання. Для досягнення цієї мети дисертантом було уточнено й доповнено терміни та поняття, серед яких базовим є «театр танцю», зміст якого складають «лібрето», «сюжетна лінія», «театральність», «сценарно-режисерський план» і «хореографічні жанри», які визначають спектр тематико-стильових особливостей хореографічних сюжетних постановок. а хореографічна драматургія в синтезі з музичною, що охоплюють такі аспекти, як хореографічний симфонізм, хореографічна поліфонія й танцювальна музика, як доводить здобувач, сприяють розкриттю театралізовано-сценічних образів, настроїв і почуттів персонажів, а також складної поліфонічної структури композиції хореографічно-музичного твору загалом. На основі аналізу різноманітних за тематикою, жанровими і стильовими особливостями театралізовано-хореографічних постановок Павла Вірського, дисертант простежив основні напрямки і тенденції творчих пошуків знаного митця.

Крім того, було встановлено, що в Україні існували передумови для того, щоб самобутній народний танець, пройшовши декілька етапів свого сценічного розвитку, трансформуючись, перейшов від найпримітивніших фольклорних танків до використання його у театральних виставах, де він спочатку виконував допоміжну функцію, відтворення художньої образності характерів сценічних персонажів і органічно входячи в їх драматургічну тканину, до самостійної ансамблевої форми народно-сценічного танцю. З роками він, поступово розширюючи межі народної хореографії в танцювальних ансамблях, еволюціонував у лаконічну та сконцентровану форму театралізованого сценічного видовища у вигляді своєрідного театру танцю Павла Вірського (фактично існуючого на ґрунті його ансамблю), в якому тісно переплелися драматургія і сюжетність хореографічної міні-вистави з пластичною виразністю музичного й театального мистецтва.

В результаті проведеного дисертантом дослідження було з'ясовано, що підпорядкування народно-сценічного хореографічного мистецтва законам театального в постановній роботі Павла Вірського ґрунтувалося на стилізації фольклору й традиційної ігрової культури, трансформація яких у напрямі поетичного

танцю виявила не лише естетичну основу авторської мистецької системи, але і власне бачення митця естетичної краси сюжетного танцю. Це також варто віднести до наукової новизни представленої дисертаційної роботи.

Театралізуючи і тим самим збагачуючи танцювальний фольклор, він, на думку дисертанта, робив його більш видовищним за рахунок використання елементів класики. А це, у свою чергу, спонукало балетмейстера до активізації творчих пошуків, експериментів, подолання штампів і закостенілих канонів побутово-ілюстративної хореодрами, збагачення сюжетного народного танцю новими стилістичними напрямками і структурними формами, що й стало новим вагомим кроком в українському народно-сценічному танцювальному мистецтві.

Більш того, воно передбачало синтез мистецтв, тобто поєднання народної хореографії з виразально-зображальними засобами академічного й театрального мистецтв, музики, декорації, світлових ефектів, акторських прийомів, що в театралізованих хореографічних міні-виставах розкривали всю повноту художнього задуму режисера-постановника. А все це в поєднанні з класичною та народною хореографією фактично й стало основою авторського театру танцю, у якому сценічна дія народжувалася в синтезі хореографічної та музично-театральної образності, котра диктувала балетмейстеру свої закони відтворення обраної теми.

Проведений аналіз театралізовано-образних танцювальних постановок дає автору підстави стверджувати, що започатковані ж митцем тенденції хореографічного симфонізму і театралізації в постановній роботі, залишаючись домінуючими в розвитку сучасного народно-хореографічного мистецтва, унаочнюють вектор його розвитку, резерви збагачення композиційних, музичних і драматургічних можливостей та стилістичного синтезування. Вони, як стверджує здобувач, відкривають перспективи й напрямки подальшої еволюції професійної української народної хореографії і можуть бути доповнені у зв'язку з появою нових даних про її формування, а також і про творчість славетного балетмейстера Павла Вірського. Зокрема, як наголошує дисертант (С. 204) одним із фокусів подальшого перспективного дослідження може бути поглиблене вивчення проблеми хореографічного симфонізму в постановках з точки зору синтезу музики й хореографії митця в рамках окремого дослідження.

Загальні висновки, що містять підсумки всього дослідження, науково достовірні та виважені, представляють відповіді на поставлені дисертантом завдання, ґрунтуються на

використанні великого масиву літературного і джерельного наукового матеріалу. Уся робота вичитана, проте є декілька лексико-пунктуаційних, стилістичних огріхів, інколи зустрічаються повтори, русизми. Зокрема, наявні багаторазово вживані терміни-русизми: постановча робота балетмейстера варто було б замінити на «постановну» (с. 119), відноситься – «належить» (с. 96), напрями – «напрямки» (с. 26, 201) тощо. Недоречним є вживання слова: «виключно» - «можна припустити». Існують і деякі зауваження до стилю написання роботи: непотрібно висловлюватися від першої особи, тобто «ми вважаємо», «нами визначено», «ми дослідили». Мова повинна бути наукова, містити безособові речення. Наведені зауваження до дисертації та автореферату Литвиненка В.А. не заперечують теоретичної і практичної цінності проведеного дослідження.

Аналіз представленої здобувачем Литвиненком В. А. дисертації дає всі підстави вважати, що дослідження є актуальною, концептуально завершеною науковою роботою, містить науково обґрунтовані спостереження та узагальнюючі висновки, які розширюють уявлення про складні процеси, пов'язані з розвитком і трансформацією української народної хореографії, що знайшло прояв у фактично існуючому авторському театрі танцю Павла Вірського, базовою основою якого був Державний заслужений академічний ансамбль танцю України.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження «Трансформація української народної хореографії та її концептуалізація в театрі танцю Павла Вірського» є кваліфікованою науковою працею, виконаною на належному науково-теоретичному рівні та повністю відповідає вимогам пункту 11 порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2015 № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 26.00.01 – теорія та історія культури.

Офіційний опонент–
кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри хореографії,
Національного педагогічного
університету ім. М. Драгоманова,
головний балетмейстер Національного
заслуженого академічного народного
хору України ім. Г. Верьовки

В.О. Шкоріненко